

УДК 378.4.096 (477.83–25): 911.3:33

НАУКОВА І НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

О. Шаблій

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Розкрито етапи становлення і розвитку кафедри економічної і соціальної географії географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка як наукового осередка Львівської суспільно-географічної школи. Схарактеризовано особливості дослідження теоретичних, методологічних, методичних та прикладних проблем суспільної географії загалом і Західного регіону зокрема. Висвітлено зв'язки кафедри з навчальними та проектними закладами України і країн Європи та Америки.

Ключові слова: наукова суспільно-географічна школа, становлення і розвиток кафедри, комплексно-регіональний напрямок, міжгалузеві комплекси, географічне українознавство, наукові зв'язки кафедри.

Кафедра економічної і соціальної географії організована за наказом заступника наркомуну освіти Української РСР у грудні 1944 р. Фактично роботу почала 1945/1946 н. р. з приходом сюди її першого завідувача – канд. геогр. наук, доц. О. Ващенка (1908–1984). У 1984–1990 рр. функції завідувачів кафедри виконували почергово доценти М. Паробецький (1984–1986), М. Гонак (1986–1988) та проф. Ф. Заставний (1988–1990). З 1990 р. кафедрою керує проф. О. Шаблій.

До 1988 р. це була кафедра економічної географії. Вона стала спадкоємницею кафедри географії, що була створена у 1882–1883 н. р., на якій поряд з визначними польськими вченими А. Реманом (1840–1917) та Е. Ромером (1871–1954), на посаді приват-доцента працював доктор філософії С. Рудницький (1877–1937). На кафедрі підготовлено двох перших українських докторів географії: Г. Величка (1893) та С. Рудницького (1901). Тут закладено фундаментальні основи національної географічної, у тім числі суспільно-географічної науки (С. Рудницький. *Нинішня географія, Львів, 1905*) та географічного українознавства. У міжвоєнний період національно-українські студії на кафедрі були перервані внаслідок політики окупаційного режиму. Центром суспільно-географічної думки стало Наукове товариство ім. Шевченка (В. Кубійович, О. Степанів, В. Огоновський, І. Федів, В. Геринович та ін.). За керівництвом проф. В. Кубійовича було видано “Атлас України й сумежних країв” (1937) та “Географію українських й сумежних земель” (1938). Цими працями, а також твором О. Степанів “Сучасний Львів” (1943), завершено короткотривалий період становлення національної суспільної географії і картографії загалом.

Праці названих учених у радянський період були заборонені. Більшість з цих науковців репресовано (О. Степанів, С. Рудницький, В. Геринович), частина (В. Кубійович, І. Федів, І. Тесля та ін.) емігрувала в Західну Європу та Америку. У 1940–1941 рр. при “перших советах” кафедру географії університету очолював визначний українсь-

кий географ Ю. Полянський (1892–1975), який 1944 р. емігрував в Аргентину. В 1941–1944 рр. кафедра не працювала. У 1944–1946 рр. до Польщі виїхали польські вчені. Серед них найбільш відомими були Г. Ціргофер, Ю. Вонсович та картограф Ф. Угорчак.

Персональний склад новоутвореної кафедри економічної географії на початку її розвитку (1944–1956) був сформований майже винятково із науковців, скерованих до Львова зі сходу України, – переважно випускників Харківського університету (О. Ващенко, Г. Зільбер, І. Сваричевський, М. Буленко; Г. Зільбер працював асистентом кафедри географії ще у 1940–1941 рр.). Єдиними працівниками місцевого походження були О. Степанів (короткий термін погодинно старший викладач) та геодезист Б. Думін (старший лаборант). Наприкінці 1940 – на початку 1950-х років сюди були скеровані В. Луговой (народжений на Брянщині) та С. Луцький із Московського університету (народжений у Миколаєві). З середини 1950 – початку 1960-х років сюди прийшли вихідці із західних областей України: Ф. Заставний (1955), О. Шаблій (1958), М. Паробецький (1961) (рис. 1).

Рис. 1. Засідання кафедри економічної географії (1957): сидять зліва направо: ас. В. Луговой, ст. лаб. Н. Бикова, доц. С. Луцький, доц. Ф. Заставний, доц. О. Ващенко (завідувач), ст. викл. Т. Павелко, ст. викл. І. Сваричевський, ст. лаб. Б. Думін.

У пізніші роки кадровий склад кафедри поповнювався переважно з її випускників через аспірантуру і докторантуру. Першим аспірантом був В. Луговой (піврічна аспірантура у 1963 р.); далі – О. Шаблій (1961–1965), М. Гонак (1963–1966), а також до 1984 Л. Коротун, Є. Максимова, Г. Анісімова, Н. Недашківська, М. Білецький, М. Книш, М. Влах, М. Мальський, докторантами О. Шаблій (піврічна докторантура 1976–1977) та М. Гонак (1978–1980) (рис. 2).

Нинішній викладацький склад кафедри сформований головно у 80–90-х роках ХХ ст. Тепер на кафедрі працюють 18 осіб, з них два професори, вісім доцентів (кандидатів наук), один асистент кандидат географічних наук, три асистенти без наукових ступенів, три лаборанти, зокрема: завідувач кафедри, д-р геогр. наук, проф. О. Шаблій,

Рис. 2. Кафедра економічної географії (1968): сидять зліва направо: ст. лаб. Б. Думін, ст. викл. М. Паробецький, доц. В. Луговой, доц. Г. Зільбер, доц. О. Ващенко (завідувач), в. о. доц. О. Шаблій, доц. І. Сваричевський, ст. лаб. Н. Бикова, ст. лаб. Є. Максимова, ст. лаб. С. Марич.

проф. І. Ровенчак, доценти, кандидати наук М. Білецький, О. Вісьтак, М. Влах, В. Грицевич, І. Гудзеляк, М. Книш, С. Кузик, В. Стецький, до 2005 р. доцентом працювала д-р екон. наук Л. Шевчук). Асистентами кафедри є канд-т геогр. наук О. Мамчур, І. Ванда, Я. Івах, Л. Котик. В аспірантурі кафедри станом на 01.01.2011 р. навчаються Т. Кравець, Р. Лозинський, Г. Наконечна, Н. Годісь, С. Смолянinov, Т. Карпа, О. Сенейко. У 1990–2010-х роках аспірантуру успішно закінчили І. Гудзеляк, Я. Мариняк, В. Стецький, О. Вісьтак, О. Перхач, С. Пенюк, В. Миронюк, О. Бордун, О. Романів, І. Ранця, Р. Скабара, А. Голод, Г. Лабінська, Р. Теслюк, І. Рудакевич, О. Мамчур, Х. Подвірна. За роки існування з вихованців кафедри підготовлено понад 50 кандидатів, близько 20 докторів наук.

Науково-дослідницька діяльність. Кафедра є науковим ядром Львівської суспільно-географічної школи, що має більш ніж столітню історію. Школа започаткована у 90-х роках XIX ст. першими докторами географії Г. Величком та С. Рудницьким. Через неї до Другої світової війни пройшли відомі вчені М. Кордуба, В. Геринович, В. Огоновський, О. Степанів, М. Дольницький, В. Кубійович та ін. У післявоєнний період її представниками, крім О. Ващенка, стали випускники кафедри, які працювали і працюють у вищих навчальних та науково-дослідних закладах Львова, Києва, Одеси, Тернополя, Луцька та ін. Суттєвий внесок у теорію, методологію і методику суспільно-географічної науки зробили випускники кафедри, доктори наук і професори Б. Яремчишин, Ф. Заставний, М. Пістун, О. Топчієв, В. Нагірна, Б. Заставецький, О. Заставець-

ка, М. Петрига, С. Іщук, П. Луцишин, Р. Іванух, М. Мальський, Є. Качан, І. Пушкар, О. Шаблій, Р. Язиніна, В. Кравців, Л. Тарангул, Б. Заблоцький, М. Дністрянский, І. Ровенчак та ін.

Головним науковим напрямом кафедри є дослідження теоретичних і методичних проблем комплексної геопросторової організації суспільства і його структурних частин (населення, господарство, соціальна, політична, екологічна сфера тощо) у їхньому регіональному, країнознавчому та світовому вимірах. За період 1944–2011 рр. наукова діяльність кафедри пройшла декілька етапів розвитку.

1. На етапі повоєнного “становлення” (1945–1953) кафедра визначала головну тематику наукової праці. Нею стала проблема геопросторової організації сільського господарства Львівщини, Українських Карпат і західних областей загалом. Тут вирізнялися головні праці О. Ващенка. Ця тема переросла згодом у проблему територіальної організації агропромислового комплексу (дисертації І. Сваричевського, М. Білика, Л. Коротун, М. Влах, М. Книш), виконання обласних атласів сільського господарства Львівської, Дрогобицької, Закарпатської та Івано-Франківської (тоді Станіславівської) областей під орудою О. Ващенка.

2. У середині 1950 першій половині 1960-х років важливе місце посіла проблема геопросторової організації промисловості, промислових комплексів, їхнього природно-ресурсного потенціалу (праці Ф. Заставного і В. Лугового з проблем розвитку Львівсько-Волинського кам’яновугільного басейну; на початку 80-х років – М. Мальського (еколого-географічні проблеми цього ж регіону)). Від другої половини 1960-х років інтенсивно вивчали проблеми *міжгалузевого територіального комплексування*, передусім лісо-, агропромислового та рекреаційного (дисертації О. Шаблія, М. Білика, Н. Недашківської, М. Книш, М. Білецького, С. Кузика, П. Жука, М. Влах). Підсумком інтенсивного розвитку цього напрямку стало видання книги О. Шаблія “Міжгалузеві територіальні системи” (1975) та захист ним докторської дисертації “Міжгалузеві територіальні комплекси: проблеми теорії і методики досліджень” (1978).

3. Наприкінці 60-х років ХХ ст. новою силою розвивався *комплексно-регіональний* напрям. Захистили дисертації з проблем комплексоформування у Передкарпатті (М. Паробецький та С. Волос (випускник кафедри)), Східнословачького краю (М. Гонак), Чернівецького економічного вузла (С. Писаренко). Розвивалися дослідження народонаселення Західного регіону України (О. Ващенко, М. Паробецький, Г. Зільбер, Г. Анісімова). Фактом цього напрямку був захист у 1971 р. докторської дисертації О. Ващенком на тему: “Атлас розвитку господарства західної частини Української РСР (з найдавніших часів до 70-х років ХХ ст.)”.

У 80-ті й подальші роки ХХ ст. кафедра зробила вагомий внесок у розвиток теорії і методики дослідження економічної та соціальної географії. Суттєво поглиблено теоретичні основи територіального комплексування (О. Ващенко, Ф. Заставний, О. Шаблій), розроблено *ієрархію* економічного районування (О. Ващенко), обґрунтовано *концепцію міжгалузевих територіальних комплексів* (О. Шаблій), уведено в науковий обіг поняття *економічного вузла* (О. Ващенко, С. Писаренко), висунуто ідею *звучкої територіальної організації виробництва* (О. Шаблій), систематизовано *закони і закономірності територіальної організації виробництва* (О. Шаблій), розроблено наукові основи геопросторової організації конкретних міжгалузевих територіальних комплексів (Л. Коротун, М. Білик, Н. Недашківська, М. Білецький, М. Книш, М. Влах), впроваджено у науковий обіг *поняття територіальної економіко-екологічної проблеми і ситуації* (М. Мальський, О. Шаблій), обґрунтовано *принципи геопросторової організації систем*

розселення (Б. Заставецький, О. Шаблій); обґрунтовано *географічні імперативи екологічної діяльності* (М. Мальський, О. Шаблій) та ін.

4. Після здобуття Україною незалежності особливістю наукової діяльності кафедри є *інтенсивний розвиток нових напрямів*: соціально-, демо- і політико-географічного, дослідження проблем історії української географії і картографії, праця над підготовкою нових підручників і навчальних посібників, у тім числі словників-довідників для середніх і вищих навчальних закладів. В описовій географії – це інтенсивний розвиток суспільно-географічних українознавства, регіоналістики та краєзнавства.

Соціально- і демогеографічні дослідження стали пріоритетними як на кафедрі, так і в усіх організаційних клітинах львівської суспільно-географічної школи: праці професорів О. Заставецької, Ф. Заставного, Є. Качана, доктора економічних наук Л. Шевчук, доц. М. Мальської, В. Грицевича, І. Гудзеляк, О. Кучабського, Р. Лозинського, О. Перхач, О. Романів, Р. Скабари, Д. Ткача та ін. Головна проблема – дослідження географічних процесів депопуляції населення, змін у процесах розселення та міграцій людності, деурбанізації (у контексті рецесії суспільного виробництва), вивчення поширення злочинності (Р. Скабара), соціальної стратифікації (М. Книш, Р. Теслюк), географічних аспектів релігії (О. Шаблій, Л. Шевчук, О. Вісьтак), культури (І. Ровенчак, О. Кучабський) та освіти (В. Стецький).

У контексті становлення української незалежної держави досліджували політико-географічні й геополітичні проблеми (праці професорів О. Шаблія, М. Мальського, М. Дністрянського, І. Ровенчака, доцентів О. Вісьтак, І. Зінька та ін.). Розвивається електоральна географія (В. Миронюк, А. Голод). Видано перші в Україні навчальні посібники і монографії, наукові розвідки (розділ “Політико-географічні особливості України” у книзі за ред. О. Шаблія “Соціально-економічна географія України” (1994, 1995, 2001) та монографія М. Дністрянського “Політико-географічні виміри України” (2002)) (рис. 3).

Інтенсифікувались наукові пошуки з проблем історії національної географії, зокрема суспільної. Помітний внесок у період 1990–2010 рр. зробили О. Шаблій, І. Ровенчак, О. Вісьтак, М. Влах. Видано монографії про С. Рудницького, В. Кубійовича, О. Степанів, а також книги праць О. Ващенко, І. Теслі, А. Синявського, В. Садовського, О. Степанів, М. Дольницького, В. Кубійовича, В. Гериновича, Ю. Полянського. Засновано (2000) всеукраїнський часопис “Історія української географії” (шеф-редактор О. Шаблій, відповідальний редактор Б. Заставецький, з 2001 р. – О. Заставецька), організовано наукові всеукраїнські конференції, присвячені С. Рудницькому, В. Кубійовичу та О. Степанів, захищено (О. Вісьтак, М. Шевчишин) кандидатські дисертації тощо.

Географічне українознавство і суспільно-географічна регіоналістика стали головними в дослідженнях описової географії. Це: вивчення суспільної географії України загалом і Західноукраїнського прикордонного регіону зокрема. Перше з них – це, передусім, підготовка та видання підручників і монографій із суспільної географії України, (посібники проф. Ф. Заставного “Географія України” та “Соціально-економічна географія України” групи авторів за ред. О. Шаблія), організація міжнародних конференцій з проблем географії України (1994) та актуальних проблем географічного українознавства (2000). Окремою науковою проблемою стало *вивчення депресивних регіонів* України (Ф. Заставний, О. Шаблій, Л. Шевчук, І. Ванда та ін.). Виконано регіоналізацію України. Ф. Заставний обґрунтував дев’ять економічних, а О. Шаблій – шість соціально-економічних районів України.

Рис. 3. Кафедра економічної і соціальної географії (1994): сидять зліва направо: ст. лаб. О. Вісьтак, доц. М. Гонак, проф. О. Шаблій (завідувач), доц. Г. Анісімова, ст. лаб. М. Чучвара; стоять: асп. Н. Корчак, мол. наук. співроб. Р. Прокопчук, доц. М. Білецький, ас. Я. Івах, асп. І. Гудзеляк, ст. лаб. М. Максимчук, ас. В. Грицевич, ас. В. Стецький, доц. П. Жук, ст. лаб. Д. Мацяк, доц. І. Ровенчак, доц. М. Влах, доц. С. Кузик, ст. лаб. О. Перхач.

У 1990–2011 рр. кафедра (рис. 4, див. вкл. 3) інтенсивно працювала над проблемами суспільно-географічного *країнознавства і світознавства*: видано монографії про окремі країни та регіони (М. Книш і С. Кузика “Економічна і соціальна географія Америки”, Л. Шевчук “Фінляндія” і “Китай”, М. Книш “Бразилія”, “Соціально-економічна географія країн, що розвиваються”, І. Гудзеляк і Б. Уманціва “Хорватія”, І. Гудзеляк “Географія населення”, М. Влах “Географія населення: словник-довідник”, Б. Уманціва і М. Федорусь “Македонія”). Окремою науковою проблемою останнього десятиліття стало дослідження Західноукраїнського регіону та прикордонних євро-регіонів – Карпатського і “Буг”.

Загальна науково-дослідна тема кафедри економічної і соціальної географії, яку виконують у межах робочого часу, – “Економіко-, соціально- і політико-географічні проблеми Західноукраїнського прикордоння в умовах європейської інтеграції і глобалізації”. Тепер вона сформована як “Суспільно-географічні проблеми західноукраїнського прикордоння”. Звернено увагу на природно-ресурсний, рекреаційний, працересурсний, транспортно-комунікаційний та історико-культурний потенціал, можливості транскордонного співробітництва з Польщею, Угорщиною, Словаччиною і Румунією, створення міжнародних транспортних коридорів та ін. Захищено дисертації І. Гудзеляк, С. Пенюком, О. Бордун, І. Дубовичем та ін. Кафедрою опубліковано збірник наукових праць “Економіко-, соціально- та еколого-географічні проблеми розвитку Західноукраїнського району” (1994). Розпочато дослідження в ділянці краєзнавства (книги С. Кузика “Княгиничі” (2002), О. Шаблія “Село на золотому Поділлі: земля і люди” (2011)).

Рис. 4. Кафедра економічної і соціальної географії (2004): сидять зліва направо: доц. М. Влах, доц. Л. Шевчук, проф. О. Шаблій (завідувач), доц. М. Книш, доц. М. Білецький. Стоять зліва направо: ст. лаб. М. Федорусь, доц. В. Стецький, ас. Я. Івах, ас. Л. Котик, доц. С. Кузик, доц. О. Вісьтак, доц. І. Ровенчак, доц. В. Грицевич, ас. І. Ванда, ас. І. Ранця, лаб. Н. Киц.

Кафедра має значний доробок у галузі демо- і соціально-економіко-географічного картографування. Цей напрям започаткований Г. Величком і С. Рудницьким та продовжений після війни О. Ващенком, та його учнями та спадкоємцями (В. Луговою, О. Шаблій, М. Книш, І. Ровенчак, М. Мальський, О. Вісьтак та ін.). Під орудою О. Ващенка у 50-х роках ХХ ст. виконано декілька рукописних атласів сільського господарства західних областей (Закарпатської, Івано-Франківської, Дрогобицької та Львівської). У першій половині 60-х років за господарським договором із Львівським раднаргоспом виконано середньомасштабну економічну карту адміністративно-економічного району (автор О. Ващенко). В. Луговий виготовив атлас Львівсько-Волинського вугільного басейну (1960-ті роки).

На зламі 80–90-х років ХХ ст. створено три фундаментальні атласи соціально-економічних комплексів Львівської, Івано-Франківської областей та м. Львова (керівник проекту О. Шаблій). Розгорнуто видання шкільних і краснавччих атласів Львівської (1989), Івано-Франківської (1990) та Закарпатської (1991) областей, а також “Атлас Львівської області” із серії “Моя Батьківщина” (за редакцією О. Шаблія). У 2012 р. вийшла праця “Львів: комплексний атлас”.

Створено лабораторію комплексного атласного картографування (керівник Т. Кравець), у якій виконано картографічне моделювання еколого-медичної ситуації у м. Львові, підготовлено “Комплексний атлас Львова”. В. Грицевич став одним з авторів

математичного визначення географічного центру України (с. Мар'янівка поблизу м. Шполи Черкаської обл.). З використанням комп'ютерних технологій кафедра освоїла поєднання математичних і картографічних методів моделювання.

Студентська наукова робота. Від початку існування кафедри студенти отримують навички наукової праці, беручи активну участь у виконанні її наукової тематики. Останнім десятиріччям розвинулися різні форми участі студентів у науковій роботі: а) студентські наукові гуртки (окремо двох перших курсів, якими керує В. Грицевич, і окремо старших курсів під орудою М. Влах); б) студентські наукові конференції. За матеріалами гурткової діяльності студенти виступають на звітних річних наукових конференціях кафедри та факультету, студентських наукових форумах в інших вищих навчальних закладах.

У ході виконання госпдоговірних робіт, передусім атласів обласних регіонів і "Комплексного атласу Львова", студенти третього-четвертого курсів брали участь у збиранні вихідних статистичних матеріалів, їхньому опрацюванні, складанні разом з науковими керівниками авторських оригіналів карт. Виконані студентами дипломні та магістерські роботи мають вихід у сферу практики територіального програмування та проектування.

Студенти займали такі призові місця: Л. Мельник (на конференції у Луцькому державному педагогічному університеті імені Лесі Українки, 2000, 2001), В. Пантелей (у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, 2000), І. Рудакевич (на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003). Вони брали участь у Всеукраїнських географічних олімпіадах (І. Ванда, Б. Сеньків, І. Ранця, В. Петрів, Б. Уманців, В. Гапанович, Л. Мельник, С. Щеглюк, І. Рудакевич). Кращі студенти були резервом кафедри для вступу в аспірантуру (О. Вісьтак, В. Миронюк, І. Ванда, Б. Уманців, І. Ранця, Л. Мельник, С. Щеглюк, Д. Борзій, Н. Годись, Р. Лозинський, Г. Наконечна, Т. Карпа, І. Вовк та ін.).

Науково-організаційна діяльність. Серед різних видів науково-організаційної роботи кафедри – організація наукових конференцій, з'їздів, нарад та семінарів; заходів на відзначення ювілейних дат та важливих наукових подій тощо, зокрема, наукових форумів у Львові, Києві, Чернівцях, Тернополі, Луцьку та Рівному. Важлива роль кафедри в організації всесоюзних нарад з проблем населення і розселення у західних областях України (1966), конференції з проблем розвитку Українських Карпат (1968). У 1987 р. організовано засідання Науково-методичної ради Міністерства вищої освіти СРСР з географічної освіти.

Інтенсифіковано працю в цьому напрямі на початку 90-х років ХХ ст. У творчій співпраці з ученими Тернопільського педагогічного інституту (тепер університету) проведено три конференції з проблем історії розвитку української географії і картографії. До 100-річчя В. Кубійовича у Львові організовано міжнародну конференцію "Актуальні проблеми географічного українознавства" (2000). У 1994 р. кафедра брала активну участь у міжнародній конференції "Актуальні проблеми географії України" (Львів). Разом з іншими кафедрами факультету організовано також конференцію до сторіччя (1982) та 120-річчя (2003) географії у Львівському університеті, у 2005 р. – міжнародну конференцію до 60-річного ювілею кафедри, 2008 р. – міжнародні семінари до 100-ліття О. Ващенко і 125-ліття В. Гериневича, 2010 р. – до 110-річчя проф. В. Кубійовича.

Кафедра була також співорганізатором видання всеукраїнського часопису "Історія української географії" (Тернопіль; шеф-редактор О. Шаблій). О. Шаблій є членом ред-

колегії фахового часопису “Український географічний журнал” (Київ), “Регіональна економіка” та “Соціогуманітарні проблеми людини” (Львів), “Часопис соціально-економічної географії” (Харків), “Вісник НТШ” (Львів), “Карпатський край” (Івано-Франківськ).

Працівниками кафедри ініційовано встановлення меморіальних таблиць у місцях праці С. Рудницького, В. Кубійовича та О. Степанів (Львів), триває праця над відкриттям пам’ятника В. Кубійовичу у Львові.

Підготовка географів-суспільствознавців. Кафедра інтенсивно веде підготовку висококваліфікованих фахівців – бакалаврів, спеціалістів і магістрів за спеціальністю 7.070500 “Економічна і соціальна географія” (спеціалісти), 8.070500 “Економічна і соціальна географія” (магістри), а також віднедавна за спеціалізацією 7.070501 “Політична географія і геополітика” (спеціалісти) та 8.0705001 “Політична географія і геополітика” (магістри). За 1944–2011 рр. кафедра виховала понад 650 фахівців економіко-географів різних кваліфікаційних рівнів. Вона бере участь у підготовці економістів і філософів, відповідно, на економічному і філософському факультетах Львівського національного університету імені Івана Франка.

Спеціальність “Економічна і соціальна географія” для кафедри є традиційною. Водночас 2000 р. за кафедрою закріплено підготовку фахівців зі спеціалізації “Політична географія і країнознавство”. Однак тоді правові акти не дали змоги навчати на кафедрі фахівців більше ніж однієї спеціалізації. Тому підготовку за спеціалізацією “Політична географія і країнознавство” було припинено. У 2007/2008 н. р. її відновлено в модифікованій формі “Політична географія і геополітика”.

Навчальні плани з підготовки географів-суспільствознавців регулярно переглядають і вдосконалюють з урахуванням нових тенденцій у розвитку науки та вимог. Новим на зламі тисячоліть стало інтенсивне впровадження у навчальні плани і наукові пошуки інформаційних технологій. З огляду на це переглянуто перелік спецкурсів. Уведено спецкурси “Комп’ютерні інформаційні технології”, “Геоінформаційні системи”, “ЕОМ у суспільно-географічних дослідженнях”, “Інформатика у політичній географії і країнознавстві”. Тепер жодна курсова чи дипломна робота не обходиться без використання комп’ютерної техніки, застосування математичних методів і моделей, інформаційних інтернет-технологій. Створюють умови для впровадження дистанційних методів навчання.

У 1962–1966 рр. кафедра забезпечувала викладання основ економічної географії у Луцькому загальнонауковому факультеті. З відкриттям у Львівському університеті економічного факультету (1966) тут організовано курс “Економічної географії СРСР і зарубіжних країн”, який згодом змінено на “Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів”, який викладають також для економічних спеціальностей в інституті післядипломної освіти університету. Окрім того, кафедра забезпечує викладання спецкурсу “Основи демографії” на філософському факультеті.

Студенти, які спеціалізуються на кафедрі, проходять *різні види практик* – навчальних і виробничих (магістри – асистентську). Зокрема, на першому курсі навчальним планом передбачено кілька практик для закріплення і застосування знань з геодезії і картографії: топографічна (два тижні) і міжзональна загальногеографічна із суспільно-географічним підрозділом (два тижні). На другому курсі є комплексна фізико-економіко-географічна практика (шість тижнів), на третьому курсі – виробнича практика (шість тижнів). Студенти працюють на базах практики, у тому числі в установах державної статистики (районних і обласних), закладах територіального розпланування і

прогнозування. На четвертому курсі передбачено також чотиритижневу педагогічну практику. На п'ятому курсі студенти мають магістерську (магістри) та переддипломну (спеціалісти) практику, які є продовженням виробничої і, зазвичай, з тією ж тематикою.

На матеріалах виробничої, переддипломної та магістерської практик студенти пишуть курсові, дипломні і магістерські роботи. Дві останні захищають перед Державною екзаменаційною комісією. Щороку декілька робіт ДЕК рекомендує відзначити і впровадити у практику територіального управління.

У руслі ініційованих перетворень Львівського національного університету кафедра здійснює перехід до Болонського процесу підготовки висококваліфікованих фахівців-географів.

Зв'язки із середніми і вищими навчальними закладами. Кафедра підтримує тісні зв'язки із середньою і вищою школою, що полягають у такому 1) участь у післядипломній підготовці фахівців суспільно-географів; має активні стосунки із Львівським обласним науково-методичним інститутом освіти; 2) підготовка і видання навчальних посібників і підручників для середньої та вищої географічної освіти. Було видано перші в Україні навчальні посібники “Соціально-економічна географія України” (з грифом Міносвіти і науки України за ред. О. Шаблія). У наступні роки опубліковано більше десяти навчальних посібників і підручників: О. Шаблія, Л. Шевчук, С. Кузика, М. Книш, І. Гудзеляк. Розроблено і видано декілька шкільних і шкільно-красназавчих атласів (за ред. О. Шаблія): Львівської (1989), Івано-Франківської (1990) та Закарпатської (1991) областей, а також атласи Львівської області із серії “Моя Батьківщина” (чотири видання у 2000–2005 рр.) та навчальних посібників. У 2011 р. у видавництві “Картографія” (Київ) побачить світ картозбірня “Львів: комплексний атлас” (близько 250 карт, картосхем і картоїдів) та ін.

Члени кафедри беруть активну участь у проведенні обласних учнівських олімпіад з географії та розробляють завдання для них та працюють з членами Малої академії наук ЗНЦ НАН України. Щороку випускники цієї академії стають студентами географічного факультету. Понад 25 років географічним відділом керує проф. О. Шаблій. Для середньої школи Львівщини разом з Обласним науково-методичним інститутом освіти підготовлено навчально-методичний посібник “Львівська область” (О. Шаблій та О. Перхач). Учителям Львівщини члени кафедри регулярно читають лекції з теоретичних, прикладних і методичних проблем суспільної географії.

Зв'язки з плановими і проектними організаціями. На замовлення планових і проектних установ та організацій кафедра виконала кілька наукових розробок і обґрунтувала пропозиції щодо напрямів соціально-економічного розвитку окремих регіонів (областей, районів) та поселень заходу України.

За договором із Львівським раднаргоспом виконано “Економічну карту Львівського адміністративно-економічного району” (1963 р., науковий керівник проекту О. Ващенко). Кафедра двічі обґрунтувала пропозиції до Генеральних планів розвитку м. Львова (О. Ващенко, О. Шаблій, Л. Шевчук). Зокрема, для розв'язання транспортної проблеми м. Львова запропоновано збудувати систему ходових магістралей, а також переходу з екстенсивного до інтенсивного шляху водопостачання Львова. Л. Шевчук розробила шкалу вартісних оцінок земель Львова та околиць. У Львівському Містопроекті створено філію (1988), де студенти кафедри проходили виробничу і переддипломну практику.

Завідувач кафедри О. Шаблій працював у комісіях, створених при Обласній адміністрації Львівської обл. та міському голові Львова, беручи участь в обґрунтуванні перспектив розвитку області й міста.

У роки незалежності України кафедра за домовленістю із владними структурами Яворівського р-ну Львівської обл. розробила програму подолання його депресивності.

Зв'язки з навчальними і науковими інституціями Європи та Америки. В останні 10–15 років розвивається співробітництво з багатьма зарубіжними науковими інституціями. Форми співробітництва різноманітні: участь співробітників кафедри і зарубіжних учених у наукових форумах, організованих однією зі сторін або сумісно; наукове стажування, обмінні студентські практики, спільне видання наукових праць, розроблення науково-практичних проектів та ін. Географія зв'язків охоплює навчальні і наукові заклади Польщі, Словаччини, Німеччини, США, Канади, Франції, Фінляндії, Росії.

Особливо плідна співпраця з науково-навчальними закладами Польщі, зокрема, з кафедрою економічної географії Люблінського університету ім. Марії Кюрі-Склодовської (спільні дослідження української і польської наукової спадщини, реалізація проекту атласу українсько-польського прикордоння, обмінна практика студентів, участь у наукових форумах). Аналогічна співпраця з ученими-географами Варшавського (наукове стажування) та Ягеллонського (виконання спільних тем з проблем розвитку Кракова і Львова), Вроцлавського (стажування, конференції), Слупського (стажування) університетів. Л. Шевчук успішно співпрацювала з ученими Гельсінського університету (Фінляндія). Оpubліковано працю Л. Шевчук та А. Аарреваара “Фінляндія: соціально-економіко-географічна характеристика” (2001). Г. Анісімова, І. Гудзеляк та В. Миронюк успішно співпрацювали з ученими Лейпцизького університету з проблем активізації депресивних регіонів гірничо-видобувної промисловості. Разом із ученими австрійського Інституту Східної і Південно-Східної Європи (Відень) завідувач кафедри О. Шаблій співпрацював у підготовці “Атласу Східної і Південно-Східної Європи” (1998–1999) (співавтор карти “Міжнародні атракційно-туристичні об'єкти Середньої і Південно-Східної Європи”).

Учені кафедри освоюють англомовний науковий простір через участь у наукових конференціях (Л. Шевчук), стажування (О. Шаблій), переклад книг (О. Шаблій). У руслі освітньої програми Української федерації Америки (директор – професор Темпльського університету у Філадельфії Бандера) виконано спільний проект – видання перекладного підручника американських авторів “Географія: світи, регіони, концепти” з авторською участю О. Шаблія і за його науковою редакцією.

Тісний зв'язок кафедри з Віндзорським університетом (Канада), передусім з проф. І. Стебельським, учнем В. Кубійовича (обмін літературою, навчальними програмами, спільні видання та ін.). Традиційними є зв'язки також з ученими Російської Федерації, зокрема московськими, петербурзькими і пермськими (участь у конференціях, обмін новинками наукової літератури, рецензування навчальних посібників і монографій, навчальні практики).

Інтенсифікувалися зв'язки з відділами Наукового товариства ім. Шевченка у Європі (Париж), Америці (Вашингтон), Канаді (Торонто, Оттава). Спільними зусиллями видано праці географів В. Кубійовича, О. Степанів, В. Садовського, М. Дольницького, С. Рудницького, В. Геріновича, Ю. Полянського та ін.

Необхідне удосконалення структури кафедри шляхом розвитку в ній, крім соціально-економічної спеціалізації, також спеціалізації “Політична географія і геополі-

тика”, реорганізації науково-дослідної лабораторії комплексного атласного картографування.

*Стаття: надійшла до редколегії 08.10.2011
прийнята до друку 22.11.2011*

**SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-ORGANIZATIONAL ACTIVITIES
OF THE DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL GEOGRAPHY**

O. Shabliy

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko St., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

Stages of formation and development of the Department of Economic and Social Geography of the Faculty of Geography of Ivan Franko National University of Lviv as a scientific center of Lviv human-geographical school are revealed. Special features of the theoretical, methodological, methodical and applied problems' research of human geography in general and in Western region in particular are characterized. The Department connections with the education and design institutions from the countries of Europe and America are explained.

Key words: scientific human-geographical school, the formation and development of the Department, complex-regional direction, inter-branch complexes, geographical studies of Ukraine, scientific connections of the Department.

**НАУЧНАЯ И НАУЧНО-ОРГАНИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
КАФЕДРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ**

О. Шаблий

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. П. Дорошенко, 41, г. Львов, 79000, Украина*

Раскрыты этапы становления и развития кафедры экономической и социальной географии географического факультета Львовского национального университета имени Ивана Франко как научного ядра львовской общественно-географической школы. Охарактеризовано особенности исследования теоретических, методологических, методических и прикладных проблем общественной географии в целом и Западного региона Украины в частности; связи кафедры с учебными и проектными заведениями Украины и стран Европы и Америки.

Ключевые слова: научная общественно-географическая школа, становление и развитие кафедры, комплексно-региональное направление, межотраслевые комплексы, географическое украинноведение, научные связи кафедры.